

ТЕКСТ ІМЕНІ В ТЕКСТІ КУЛЬТУРИ: АНТРОПОНІМІЧНІ ЕТЮДИ

Гнаповська Л.В.

Українська академія банківської справи Національного банку України

У статті онтологічний статус власної назви як згорнутого національно-культурного тексту розглянуто через інтерпретацію закодованого в її внутрішній формі лінгвокультурного потенціалу. Думку про текстову природу оніма доведено на основі аналізу елементів антропонімічних систем стародавніх кельтів та англосаксів. Фрагменти ономазіологічного простору англійських імен кельтського та германського походження пояснено в контексті загальних світоглядних засад міфопоетичної свідомості.

Ключові слова: ономастична номінація, антропонім, згорнутий національно-культурний текст, міфопоетична свідомість, соціокультурний контекст.

В статье онтологический статус имени собственного как свернутого национально-культурного текста рассматривается через призму интерпретации закодированного в его внутренней форме лингвокультурного потенциала. Мысль о текстовой природе онима обосновывается на основе анализа элементов антропонимических систем древних кельтов и англосаксов. Фрагменты ономазиологического пространства английских имен кельтского и германского происхождения объясняются в контексте общих концептуальных посылок мифопоэтического мышления.

Ключевые слова: ономастическая номинация, антропоним, свернутый национально-культурный текст, мифопоэтическое сознание, социокультурный контекст.

The article focuses on the problem of ontological status of a proper name, the latter being treated as a condensed ethnic-cultural text. The basis for considering text nature of onyms is illustrated by means of interpreting examples of English personal names of Celtic and Germanic origin. Linguistic and cultural potential encoded in anthroponymic systems of ancient Celts and Anglo-Saxons is analyzed with respect to basic conceptual characteristics of mythopoetic conscience.

Key words: onomastic nomination, anthroponym, condensed ethnic-cultural text, mythopoetic conscience, sociocultural context.

Проблема пізнання онтологічної природи ономастикону – специфічної мовної підсистеми, яку Ю. М. Лотман образно визначив як “інкорпоровану в товщу людської мови іншу, інакше влаштовану мову” [2, с. 287], – стимулює філософські, філологічні, етносоціологічні та лінгвокультурні пошуки протягом багатьох століть. Кожне наближення до розв’язання цієї давньої наукової загадки ставить перед дослідниками нові завдання та відкриває завіси нових таємниць. Тому розпочата ще в античні часи дискусія навколо того, що кодує у своїй внутрішній формі власне ім’я, і сьогодні далека від завершення. Попри величезну кількість існуючих наукових концепцій, проблемними в теорії ономастичної номінації залишаються питання типології онімів, критеріїв їх розмежування із загальними назвами, ступеня системності ономастикону, сфер його функціонування.

Найскладнішою та найбільш суперечливою вбачається проблема смислової структури власної назви, в межах якої ключовим постає питання “понятійності” оніма. Зокрема, деякі дослідники (Ю. А. Карпенко, Є. Курилович, К. А. Левковська, О. Ф. Суперанська, Н. І. Толстой, А. Гардінер, Е. Пулграм) пояснюють особливий статус онімів у мовній системі їх належністю до індивідуальних об’єктів, одиничністю асоціацій “ім’я – денотат” та вживаністю в поодиноких (окремих) випадках за відсутності загального значення, яке корелює з певним поняттям, що є типовим для загальних назв. На цій підставі робиться висновок про вузьку, бідну семантику

власної назви, навіть про її повну “асемантичність”. Такий підхід базується на софістичній теорії іменування “за згодою”, корелює з трактуванням імен як “пустих”, “незначущих” знаків у Дж. Ст. Мілля та має концептуальні паралелі з розглядом онімів як “жорстких десигнаторів” у термінах сучасної модально-логічної семантики.

Інтерпретація власних імен як виразів, синонімічних певній кількості ідентифікуючих дескрипцій, що містять істотні ознаки позначуваного об’єкта, базується на думках Б. Рассела та Дж. Сеарля. Саме цей підхід став концептуальним підґрунтям теорії “максимальної значущості онімів” (В. І. Болотов, В. Д. Бондалетов, О. Єсперсен, Е. Б. Шерешевська, Л. М. Щетинін, Г. С. Соренсен, Г. Суїт), згідно з якою семантична структура власної назви значно ширша та багатша за значення загальної назви. В межах цього погляду термін “значення” використовується тотожно термінам “зміст” та “інформативність”, що є концептуально близькими до понять “ближнього” (узуально-мовного) та “дальнього” (енциклопедичного, індивідуально-особистісного) значень в О.О. Потебні.

Зазначена точка зору має певні паралелі з тими дослідженнями, де провідною є думка про те, що значення, які асоціюються з власною назвою, належать прагматичному, а не семантичному компоненту мови (Д. І. Руденко, А. Лерер, М. МакКінзі, П. Сака). Відповідно, при розгляді ономастичної лексики рекомендується розглядати останню комплексно: з одного боку, як незамкнений клас одиниць мови (“name inventories”), з другого, – як вирази, які реалізують конкретну референцію у процесі функціонування в мовленні (“referring expressions”).

Визнання того факту, що оніми набувають референційних ознак лише завдяки участі у процесах номінації та комунікації мислячих істот – носіїв певної мови – висвітлює новий ракурс вивчення онтологічної сутності власних назв, зокрема необхідність дослідження того, з якими структурами суспільного знання вони співвідносяться та які ментальні процеси покладено в основу ономастичної номінації. Усвідомлення неминучості виходу за межі замкненої “в-собі-і-для-себе” системи мови та визнання того факту, що мовне значення є закодованою в мисленні інформаційною структурою, а семантична структура, відповідно, являє собою форму концептуальної структури, надало актуальності пошуку та встановленню тих характеристик оніма, які дозволяють розглядати його як певне когнітивне утворення, “вписане” в загальний контекст суспільної свідомості індивідів, що складають соціум на конкретному часовому та соціальному зрізі. Дослідження, результати якого представлено в запропонованій статті, виконане саме в такому концептуальному полі, і метою його є спроба продемонструвати, яким чином смислова структура англійських власних імен, що етимологічно походять від кельтських та давньогерманських основ, відбиває специфічні ознаки ментальності народностей, які стояли біля витоків сучасної англійської нації.

Як соціально-історичні утворення, що виникли в конкретних умовах онтогенезу певного етнічного угруповання у відповідь на комунікативно зумовлену необхідність індивідуалізуючої номінації об’єктів навколишнього світу, на кожному синхронному зрізі оніми (зокрема, антропоніми) функціонують як етноспецифічні культурно-історичні індекси самотності індивіда як суб’єкта суспільної діяльності. В діахронічному плані семантика кожного антропонімічного (онімічного в цілому) апелятива стає “дзеркалом” тієї суспільної формації, в надрах якої ім’я виникло: вона кодує певне текстове утворення – соціальний сюжет, і в цьому тексті-сюжеті окремі ноти екологічного середовища, щоденного буття, соціально-політичного устрою, світоглядних настанов, духовних цінностей, морально-етичних уявлень соціуму зливаються в потужну симфонію під назвою “культура”. Інакше кажучи, в семантичній структурі ономастичної (зокрема, антропонімічної) лексики нерозривно пов’язаними виявляються три базових концепти – СЛОВО (ІМ’Я), ТЕКСТ та КУЛЬТУРА, і спроба дослідити особливості взаємодії елементів цього концептуального трикутника базується на таких положеннях.

У сучасному розумінні текст як опредметнене знання про світ (фрагмент реальності) є своєрідним складним іменем. Він відображає певну референтну ситуацію, в межах якої процеси ідентифікації та характеристики її складових відбуваються в єдиному акті номінації-предикації [4]. В результаті породжується текстура, тканина (тобто, цілісне утворення), окремі нитки якої переплітаються і утворюють особливий, притаманний лише цій тканині візерунок – специфічну для кожного окремого тексту структурно-композиційну та смислову структуру.

За формальними ознаками в момент виникнення власні назви (зокрема, антропоніми) звичайно складаються з однієї або кількох основ. Семантично арсенал онімічних аперитивів пов'язаний з найбільш значущими реаліями сучасного номінативного акту суспільного контексту. Тобто, незалежно від структурних характеристик (просте чи складне ім'я), антропоніми – це не просто слова, а короткі описи місць, людей, тварин, міфічних істот тощо. Саме завдяки цьому реконструкція внутрішньої форми антропоніма дозволяє декодувати згорнутий у ній семантичний простір тексту, хоча й еліптизованого за формальними ознаками.

Як суб'єкт власної пізнавальної діяльності будь-який індивід, залучений до процесів мовної номінації, співвідносить свій власний досвід із досвідом соціальним – системою аксіологічних еталонів та цінностей, що складалася в суспільстві протягом історії його розвитку. При цьому, оцінюючи власну систему стосунків (комунікації) з навколишнім світом, номінатор залучає до сфери свого “теперішнього індивідуального “Я”” минулий досвід соціуму як “колективної особистості”, тобто усвідомлює себе в ролі суб'єкта культури. Відповідно, як цілісний номінативно-комунікативний комплекс, будь-який антропонім (власна назва загалом) функціонує лише в широкому контексті культури соціуму, виступає елементом цієї культури, і на цій підставі його можна визначити як згорнутий національно-культурний текст. Розшифровуючи, “розплутуючи” основні смислові нитки цього тексту, дослідник отримує можливість проникнути в таємниці концептуальних сфер буття певного етносу та змодельовати ментальні процеси, притаманні йому на певному етапі його історичного розвитку.

Таким чином, внутрішня форма власного імені як згорнутого національно-культурного тексту кодує пропущений через свідомість інтерпретатора складний інформаційний комплекс – знання про текстову подію та про прототипові образи учасників цієї події. Інформація, за допомогою якої інтерпретатор імені декодує прихований у ньому смисл, містить знання, “зняті”, за словами С. А. Жаботинської, з різних концептуальних площин – онтологічної (знання про світ – матеріальний або духовний), аксіологічної та модальної (оцінка світу суб'єктом та модус його свідомості), лінгвопрагматичної (знання канонів мовної комунікації) [1, с. 50]. При цьому обсяг та зміст цих знань залежать від статусу, який ім'я як лінгвосоціальний знак людини-особистості має в межах певної культурно-історичної традиції.

Так, у сучасному деміфологізованому суспільстві антропонім як член класифікаційної системи номінації виконує основну називну функцію, що реалізується у двох аспектах: дистинктивному (функція виділення носія імені з колективу) та інтеграційному (функція об'єднання носіїв одного й того самого імені в загальний клас). При цьому представники множини однойменних об'єктів не мають жодних спільних соціальних ознак, крім спільного імені і лише в окремих випадках, зокрема в разі наречення новонародженого іменем померлого родича або відомої особистості, простежуються відлуння минулих вірувань у незалежне існування імені та його ідентичність з названим ним об'єктом. Проте зазначені випадки не мають нічого спільного з наївною вірою стародавніх пращурів у магичні властивості імені (слова взагалі), які зумовили специфічні ознаки концептуальної моделі іменування, що виникла та функціонувала в межах міфологічного мислення.

Специфічною ознакою міфопоетичного сприйняття світу є ототожнення різнопланових субстанцій – зокрема, предмета та процесу, речі та її властивостей тощо. Така концептуальна настанова приводила до того, що ім'я ставало невід'ємною складовою особистості, її своєрідним

знаком-символом, який відображав зміст її внутрішньої неповторної природи. Важливим наслідком типового для міфопоетичної свідомості ототожнення імені та природи його носія стала креативна функція ономастичної номінації: вважалося, що, виконуючи цю функцію, антропонім активно впливає на індивіда-носія імені, формує його як особистість та визначає долю, тобто виступає первинним стосовно до свого референта. Зокрема, Т. В. Топорова стверджує, що акт наречення іменем можна порівняти з граматичними категоріями опатива чи імператива, оскільки ім'я вміщує побажання або наказ [5, с. 8]. У цьому зв'язку порівнюємо три приклади. Давньослов'янське ім'я *Святослав* етимологічно інтерпретується як “свята слава”. Тобто у внутрішній формі цього антропоніма закодоване побажання дитині “володіти святою славою” або “перебувати під охороною святої слави”. Аналогічно слід розтлумачити семантику давньогерманського імені *Albert (Adalbert, Ethelbert)*, що утворене складанням двох апелятивів – “шляхетний” + “яскравий, відомий”, тобто “нехай дитина буде шляхетною та відомою / відомою своєю шляхетністю”. Подібним чином пояснюється кельтське ім'я *Kevin*, яке походить від основ зі значенням “вродливий” + “народжений”, тобто “нехай народжена дитина буде вродливою”.

Таким чином, у контексті міфологічного мислення (і, відповідно, міфопоетичного дискурсу) семантично вмотивований антропонім кодує інформацію про свого референта та вміщує потужний прагматичний потенціал, виконуючи певне комунікативне завдання – реалізуючи намір номінатора, сформувати за допомогою імені фізично та духовно гармонійну особистість. Інакше кажучи, матеріалізуючись у формі мовного знака, власне ім'я ставало невід'ємним елементом структури світу. Саме зазначений факт зумовив специфіку перебігу мовних процесів в антропонімічних системах стародавніх і середньовічних кельтів та англосаксів, де кожне ім'я мало прозорий зміст, соціокультурне навантаження якого перевіряється на матеріалі інтерпретації, покладеної в основу антропонімічної номінації апелятивної лексики та її тезаурусного імплікаціоналу. На підтвердження наведених вище думок розглянемо та проінтерпретуємо кілька прикладів, кожен з яких презентує окрему текстову подію – культурологічний сюжет, але сукупність цих сюжетів складає фрагмент цілісної хроніки буття етнічних спільнот, що дали життя сучасній англійській нації.

Приклад 1. Позначення “велетня” зафіксоване в англійських антропонімах лише в одному чоловічому імені *Humphre(y)* (давньоанглійська форма *Hunfrith*), що етимологічно походить від складання апелятивів “велетень” (д.-англ. *huni*) та “мир, спокій” (д.-англ. *frith(u)*). Однак, сама згадка цієї міфологічної істоти свідчить про наявність її в загальній системі магіко-релігійних вірувань середньовічних англосаксів. Насправді, в германських міфах велетні як група антропоморфних істот величезного розміру представлена у двох аспектах [10, с. 85]. З одного боку, це прадавні гігантські істоти – перші жителі Всесвіту, які передували в часі богам та людям. Уявлення про них імплікують мудрість, і завдяки цьому згадування “велетня” в апелятиві аналізованого чоловічого імені *Humphre(y)* можна інтерпретувати як бажання батьків через посередництво антропонімічної номінації дарувати дитині, що наречена цим іменем, саме зазначену чесноту. При цьому комбінація двох позитивних ознак у складі одного імені (в цьому разі – метафоричне позначення “мудрості” через номінацію “велетня” та згадка про “мир” і “спокій”) є досить типовим явищем у системі англосаксонської антропонімічної номінації, оскільки воно відображає прагнення батьків через наречення дитини “щасливим” іменем запрограмувати певний “інформаційний код” її подальшої щасливої долі шляхом кодування якомога більшої кількості бажаних ознак та чеснот. З другого боку, велетні протиставлялися богам (передусім асам) у просторі – як мешканці холодної кам'янистої країни на північній та східній околицях землі, як представники стихійних, демонічних природних сил, вороги асів, що прагнули відібрати в останніх їхніх дружин та чудодійні скарби – атрибути богів, наприклад, молот Тора та молодильні яблука Ідуни [3, с. 212]. Можливо, комбінування

елемента “велетень” з лексемою на позначення “миру, спокою” у структурі розглядуваного антропоніма *Humphre(y)* мало на меті нейтралізувати дію підступних сил велетнів і таким чином забезпечити носієві цього імені захист від злих духів, подарувавши йому мир, спокій та добру вдачу.

Приклад 2. Не менш цікавий та культурологічно насичений інформаційний комплекс розгортається також за внутрішньою формою іншого складового елемента чоловічого імені *Humphre(y)* – апелятива “мир, спокій” (д.-англ. *frith(u)*). Як структурно-змістовий компонент, він входить до складу таких сучасних англійських антропонімів германського походження, як жіноче ім'я *Fri(e)da (Freda)* – “мир” та чоловічі імена *Frederick* – “мир” + “могутній, багатий”, *Ferdinand* – “мир” + “відвага”, *Geoffrey (Jeffrey)* – “область, край” + “мир”, *Godfrey* – “бог” + “мир”, *Manfred* – “людина” + “мир”, *Siegfried (Seyfried)* – “перемога” + “мир”, *Wilfred* – “воля, бажання” + “мир”, *Winfred (Winfred)* – “друг” + “мир”. Давньоанглійська (давньогерманська в більш широкій ретроспективі) лексема *frith(u)* не збереглася в сучасній англійській мові. Причиною цього є вплив французького слова “*paix*” (сучасне англ. “*peace*”), яке з’явилося на Британських островах за часів правління норманського герцога Вільгельма I та поступово витіснило “*frith*” з ужитку в діалектах англосаксонських областей. Однак, наявність зазначеного елемента в складі германських антропонімів свідчить на користь релевантності позначуваного ним поняття в контексті світосприйняття сучасної появи зазначених імен епохи, що має важливі культурологічні імплікації стосовно етнічних та соціальних процесів тієї доби.

Аналіз специфіки комунікативних моделей співіснування індивідів та етносоціальних спільнот у межах англосаксонської (ширше – загальногерманської) культурно-історичної традиції доводить, що концепт “мир” був для неї ключовим. Ідея “миру-спорідненості” вписувалася в загальну концептуальну модель етнічної свідомості того періоду, яку в найбільш загальному вигляді Г. Сюз визначає як “генти́лізм”, тобто психологічне протиставлення окремих спільнот “МИ” – “ВОНИ” (напр., англї та сакси, англосакси та дани тощо), засноване на відчутті належності до єдиного роду [8, с. 255]. На думку С. А. Шервуд, в уявленні германських народів певна сила миру об’єднувала різні племена. При цьому основою “миру” в англосаксів був договір, який складався письмово та підкріплювався усно певними діями [6, с. 80].

Лексема “*frith*” зустрічається в англосаксонських законах уже в IX столітті поряд зі словами “*sib*” (“спорідненість, рід”) і “*cuth*” (“відомий” та, відповідно, “рідний” (до речі, ця основа також зафіксована в чол. антропонімі *Cuthbert* – *cuth* “відомий” + *beorht* “яскравий, відомий”) [6, с. 91]. За свідченням істориків, слова “*sib*” та “*cuth*” уживалися в офіційних документах для укладання мирних угод, які базувалися на кривно-родинних стосунках. Водночас поняття, що позначалося словом “*frith*”, кодувало смисл “мир – мирні відносини” та об’єднувало дві етнічні спільноти, не спираючись на будь-які родинні стосунки. Так, у законах короля Альфреда можна знайти таку статтю: “Це є мир (*frith*), який король Альфред і Король Гутрум та уїтани всіх родів англів та всього народу загалом, що мешкає в східній Англії, разом уклали та клятвами скріпили за себе самих та за нащадків своїх як народжених, так і (ще) ненароджених, які користуються милістю Господа або нашою”. Подібним чином “мир” (“*frith*”) усвідомлюється в договорах королів Едуарда та Гутрума: “/.../ як англї та дани пішли на постійний мир (*frith*) та дружбу /.../”, а також у законах короля Етельреда: “Якщо співтовариш по миру (*frith-man*) короля Етельреда прибуде до немирної країни (*unfrith land*), і тут підходить військо тієї землі, то нехай його король і все його багатство мають мир (*frith*), тобто недоторканість”. Наведена стаття є одним із пунктів мирного договору, який було укладено між англосаксами та данами. У 1018 році також за допомогою “*frith*” король Кнут також стверджує мир між датчанами та англосаксами: “Іменем Господа. Це є розпорядження, що визначено та вирішено наймудрішими відповідно до багатьох добрих попередніх умов; нехай буде так, як тільки король Кнут за порадою своїх уїтанів встановив мир (*frith*) та дружбу (*freondscipe*) між датчанами та англами, і нехай

буде покладено кінець усім їхнім суперечкам” (цит. за Є. А. Шервуд [op.cit.]). Як бачимо, основою миру, позначеного лексемою “frith”, була дружба, а не кривно-родинні стосунки: зазначений концепт МИР об’єднував людей як усередині однієї етнічної спільноти, так і осіб різних етнічних груп не за принципом спорідненості, а на правовій основі державності, що саме зароджувалася.

Приклад 3. У контексті міфопоетичної свідомості маніпулювання іменем задля досягнення практичних цілей зумовило наречення здебільшого “приємними” іменами. Однак в окремих випадках дитину, навпаки, нарекали “поганим”, “несприятливим” іменем задля того, щоб злякати злих духів та не дозволити їм заподіяти лиха носію цього імені. Можливо, саме цим слід пояснити наявність у семантичній структурі сучасного англійського оніма кельтського походження *Kennedy* позначення “потворний” у поєднанні з номінацією “голова”. Проте, на наш погляд, більш глибока інтерпретація зазначеного чоловічого антропоніма надає дослідникові можливість поринути в таємниці кельтських магіко-релігійних вірувань і міфологем. Зокрема, пояснити сполучуваність у його структурі елементів “потворний” та “голова” можна існуванням у деяких областях кельтського світу особливого культу відрізання голів ворога.

Як відомо, поняття “ворога” звичайно пов’язане з чимось жахливим і викликає негативні емоції та асоціації. Згідно зі стародавніми кельтськими уявленнями, голова символізувала людину загалом, і, очевидно, завдяки таким уявленням виник доволі жорстокий “культ голів”: повертаючись після бойових дій, воїн-кельт привозив додому на шиї свого коня відрізану голову переможеного ворога і прибивав цей воїнський трофей на стіні своєї оселі. Голови окремих, найбільш вагомих недругів навіть бальзамувалися, а потім демонструвалися гостям як докази відваги та мужності хазяїна. Подекуди черепи ворогів, у тому числі і з волоссям, використовувалися замість кубків. Про цей звичай історикам стало відомо з творів стародавніх письменників Діодора, Страбона, Орозія. На користь наявності зазначеного культу у структурі щоденного буття кельтських народностей свідчать також реальні знахідки, в тому числі артефакти. Так, на кельтських монетах часто можна було побачити зображення воїна, який тримає в руці відрубану людську голову, а на середньоевропейських могильниках іноді зустрічаються захоронення, в яких відсутні голови похованих у них людей [7, с. 122].

Розглянемо деякі інші міфологеми епохи язичницького етапу розвитку світогляду кельтів, що знайшли своє відбиття в семантиці їхніх антропонімів.

Приклад 4. Ідеологія кельтських друїдів, пов’язана з вірою в безсмертя душі та її нескінченні переселення, відтворилася в жіночому антропонімі *Enid* з етимологічним значенням “життя душі”. Згідно з даними етнографів та істориків, кельти також вірили в можливість людини знов і знов відроджуватися в інших тілах під одним і тим самим або під іншим іменем, не зберігаючи спогадів про це. Крім віри в наявність “двійника” людини, її “дубліката”, який після смерті вів незалежне існування, кельти також вважали, що існує ще одна субстанція, що подовжує життя людини після її фізичної смерті, – дихання, подув, повівання. Тому цілком вірогідно, що, нарекаючи дівчинку іменем *Genevieve*, яке, за однією з версій, етимологічно сходить до позначення “божественних зітхань”, батьки прагнули шляхом звернення до священних вірувань забезпечити їй вічне життя на землі та на небесах. Відлуння уявлень про реінкарнацію через дихання представлені також у жіночому імені *Ethne*, де за апелятивом зі значенням “зернятко” розгортається популярний у кельтській міфології мотив “непорочного зачаття” – сюжет, у якому дівчина або раніше безплідна жінка вагітніла та народжувала дитину після того, як вона випивала води і при цьому випадково ковтала або просто вдихала комаху чи зернятко. Завдяки саме такому зачаттю, до речі, були народжені відомий кельтський бог Луг та герой Кухулін.

Приклад 5. Змістовий соціокультурний комплекс кодують також у своїй внутрішній формі чоловіче ім’я *Aidan* та жіноче *Ena*, які обидва етимологічно пов’язані з номінацією вогню. Згадування цієї потужної природної стихії в семантиці апелятивів зазначених кельтських імен

не є випадковим, оскільки в них знайшла своє антропонімічне відображення кельтська ідея очищувальної та оберігальної сили вогню. Так, за свідченням істориків та антропологів, одним із найбільш шанованих свят у стародавніх кельтів був Белтайн, який сповіщав про прихід літа. Назва свята в перекладі з кельтської означає “вогнь бога світла – Белла”. У цей день на верхівках довколишніх пагорбів друїди розпалювали величезні святі багаття, які були особливим чином складені із сучків священного дуба. Вважалося, що для удачі та духовного очищення слід було стрибнути через багаття. Між двома багаттями переганяли також свійську худобу: таким чином кельти намагалися захистити її від хвороб та відігнати лихо.

Говорячи про взаємодію тексту імені (слова) та тексту культури соціуму, який породив це ім'я (слово), слід підкреслити ще одну важливу думку. Як згорнутий національно-культурний текст, онім одночасно співвідноситься з двома когнітивними сферами. З одного боку, кодуючи соціальний досвід номінатора, він тісно пов'язаний з пізнавальною діяльністю останнього. З другого боку, лише когнітивний потенціал інтерпретатора власної назви дає змогу декодувати прихований у її внутрішній формі зміст, який відображає концептуальні та онтологічні ознаки соціуму як актуального культурно-історичного контексту народження і становлення імені. Таким чином, розвиток кожної життєвої події антропоніма-тексту відбувається на межі двох свідомостей, підтвердженням чого і є наступний приклад.

Приклад 6.

“You are Lady Jane Marlingforthe, granddaughter of Ethelbert Marlingforthe of Thrate House, Cornwall.”

Jane's mouth gaped.

“Well, am I right?”

She could only stare and make little noises in her throat.

Lord Charles, pleased with himself, asked: «Well, aren't you going to ask me how I figured it out?»

She shook her head dazedly.

“The vase.”

“The vase?”

“The vase. The Marlingforthe vase. It is the twin of one my grandfather purchased when he went with your grandfather to the Orient. I recognized it because I grew up with the matching one. And there was the fact of your brother's name. I know that Edgars and Ethelberts and Ethelreds abound on your family tree.» (14, 252).

У наведеному вище прикладі дівчина на ім'я Jane Marlingforthe – спадкоємиця високого баронського титулу – через сумний збіг обставин (смерть матері, банкрутство батька та його загибель) змушена продати маєток та вирушити на пошуки заможного нареченого під вигаданим іменем. Її брат Едгар видається за хлопчика-слугу, а колишня економка стає “матір'ю” Джейн. Лорд Чарльз, молодий володар маєтку, в якому випадково опиняються дівчина та її родина, надає їм притулок. Підкорений скромністю, шляхетністю та вихованістю Джейн, лорд закохується в неї, і вона теж, сама навіть не помічаючи цього, відповідає йому взаємністю. При цьому Чарльз майже впевнений у тому, що родина, якою він опікується, насправді є не простим бідним сімейством, а представниками заможного та знатного роду, який з невідомих йому причин опинився в досить скрутному становищі. Невдовзі лорд Чарльз отримує нагоду впевнитися у своїх підозрах: у кімнаті дівчини він помічає вазу, яка дуже нагадує вазу, що є родинною реліквією його власного роду. (Ця ваза була настільки дорога Джейн як згадка про батька, що вона не наважилася продати її разом із маєтком.) Додаткове підтвердження своїм здогадкам Чарльз отримує у вигляді імені брата Джейн: численна кількість Едгарів, Етельбертів та Етельредів на генеалогічному дереві родини Marlingforthe дозволило йому зробити висновок про те, що перед ним – одна з представниць цього давнього та шляхетного роду.

Як видно з наведеного прикладу, і носій імені (Едгар), і інтерпретатор цього імені (лорд Чарльз) об'єднані в межах комунікативно-прагматичної ситуації, що розгортається в певному спільному для них мовному та соціокультурному контексті. Зазначений факт, зокрема знання того, що композитні антропоніми германського походження на зразок *Edgar, Ethelbert, Ethelred* асоціюються з представниками вищого прошарку соціальної ієрархії англійського суспільства, і дав змогу інтерпретаторові декодувати згорнутий в імені брата Джейн соціальний сюжет і таким чином ідентифікувати (разом з артефактом – вазою) особистість самої дівчини. Водночас за антропонімом *Edgar* імпліцитно окреслюється також особистість номінатора – батька Джейн та Едгара, зокрема, знання про його належність до соціальної еліти англійського суспільства та, відповідно, “вписаність” в однакові з лордом Чарльзом моделі поведінки в соціумі.

Загалом інтерпретативний потенціал лорда Чарльза має переконливе лінгвокультурне підґрунтя. Справа в тому, що структурно складні (двокомпонентні) англійські антропоніми германського походження, апелюючи до основ яких семантично пов'язані з номінаціями реалій духовного життя та аксіологічних цінностей англосаксонської (ширше – спільногерманської) культурно-історичної традиції, насправді слугували для іменування представників англійської аристократії. На підтвердження цього наведемо фрагмент генеалогічного дерева англійської королівської родини, на якому до 1066 року панували виключно антропоніми саме цієї групи [13, с. 411-413]. Надалі імена подібної структури та семантики трапляються в родинних літописах англійської соціальної еліти дещо рідше, що можна пояснити експансією біблійних імен після християнізації Англії, а також імен латинського та грецького походження після норманського завоювання.

<i>Egbert (802-839)</i>	– “меч + яскравий / відомий”;
<i>Aethelwulf (839-856)</i>	– “шляхетний + вовк”;
<i>Aethelbald (856-860)</i>	– “шляхетний + сміливий”;
<i>Aethelbert (860-866)</i>	– “шляхетний + яскравий / відомий”;
<i>Aethelred (866-871)</i>	– “шляхетний + порада”;
<i>Alfred (871-899)</i>	– “ельф + порада”;
<i>Edward the Elder (899-942)</i>	– “масток / багатство + охоронець”;
<i>Aethelstan of England (924-939)</i>	– “шляхетний + камінь”;
<i>Edmund (939-946)</i>	– “масток / багатство + захист / захисник”;
<i>Eadred (946-955)</i>	– “масток / багатство + порада”;
<i>Edwy (955-959)</i>	– “масток / багатство + друг”;
<i>Edgar (959-975)</i>	– “масток / багатство + спис”;
<i>Edward the Martyr (975-978)</i>	– “масток / багатство + яскравий / відомий”;
<i>Aethelred the Unready (978-1016)</i>	– “шляхетний + порада”;
<i>Harold I (1035-1040)</i>	– “армія + правити / керувати”;
<i>Edward the Confessor (1042-1066)</i>	– “масток, багатство + охоронець”;
<i>Harold II (1066)</i>	– “армія + правити / керувати”/

Імена такої структури та схожої семантики в різних індоєвропейських мовах відображали типологічно подібний культурно-історичний період із притаманним йому розвитком так званої “військової демократії”, де значущими концептуальними елементами були військова дружина з керманічем на чолі, певними видами озброєння, славою та відвагою як найвищими цінностями. Для прикладу порівняємо такі кельтські, слов'янські та германські антропоніми:

кельтські: *Barry(ie)* – “спис”; *Cadwal(l)ader* – “битва, бій” + “розпорядник”, тобто “той, хто розташовує військо для бою, військовий начальник”; *Cathal* – “битва” + “сильний”; *Dillon* – “прекрасний, хоробрий”; *Duncan* – “смаглявий” + “битва”, тобто “смаглявий воїн”; *Feergus* – “людина” + “сила, мужність”; *Fergal* – “людина” + “доблесть”; *Finlay* – “прекрасний, славетний” +

“воїн”, тобто, “герой”; *Harvey* – “бій” + “спроможний”, тобто, “придатний до бою”; *Kendrick* – “начальник, головний” + “чоловік, герой”; *Lennox* – букв. “військовий ватажок”; *Meilyr* – “ватажок” + “правитель, пан”; *Neal* – “переможець”; *Tudur* – “люди” + “правитель, ватажок”; слов'янські: *Болеслав* – “більше” + “слава”; *Борислав* – “боротися” + “слава”; *Бронислав* – “захищати / боронити” + “слава”; *Мечислав* – “меч” + “слава”; *Мирослав / Славомир* – “мир” + “слава”; *Ратмир* – “рать / військо” + “мир”; *Святополк* – “святий” + “полк”; *Ярополк* – “ярий” + “полк”;

германські: *Egbert* – “меч” + “яскравий / знаменитий”; *Egmont* – “меч” + “захист”; *Ferdinand* – “мир” + “відвага, мужність”; *Gunther* – “бій, битва” + “армія”; *Hildebrand* – “бій / битва” + “меч”; *Ludwig* – “відомий” + “битва”; *Luther* – “відомий” + “армія”; *Robert* – “слава” + “яскравий / знаменитий”; *Roger* – “слава” + “спис”; *Siegfried* – “перемога” + “мир”.

Підсумок наведених вище роздумів виглядає таким чином. Сучасна мовознавча наукова парадигма, спрямована на пошук єднальної ланки між мовою, мисленням та соціальним буттям індивіда як носія мови, відкриває для дослідника нові перспективи пізнання онтологічної сутності ономастичної номінації. Визнання того факту, що будь-який онім є носієм не лише певного суто лінгвістичного коду, а й мовним репрезентантом складного інформаційного комплексу знань про позамовну дійсність та індивідуально-особистісне сприйняття світу, дозволяє визначити власну назву як складне ім'я, як особливий, специфічний вид тексту – згорнутий національно-культурний текст. Як елемент культурно-історичної традиції, в надрах якої він виникає, формується та функціонує, цей текст зберігає у своїй “семантичній пам'яті” фрагменти тих подій, суспільних реалій, вірувань та цінностей, які складають концептуальний каркас свідомості цієї традиції і нерідко там, де мовчать історичні хроніки та пам'ятки, розпочинають свою оповідь тексти власних назв, відкриваючи завіси вікових таємниць та складаючи яскраву і барвисту мозаїку культурного надбання певного етнічного угруповання.

Література

1. Жаботинская С. А. К вопросу о принципах построения концептуальной модели языковой номинации / С. А. Жаботинская // Имя: Слово, словосочетание, предложение, текст (именование на различных уровнях языка). – К.: ИСИО, 1993. – С. 48-56.
2. Лотман Ю. М. Миф – имя – культура / Ю. М. Лотман, Б. А. Успенский // Труды по знаковым системам: Учён. зап. / Тартуский гос. ун-т. – 1973. – Вып. 308. – Т. VI. — С. 282-306.
3. Мелетинский Е. М. Ётуны / М. Е. Мелетинский // Мифологический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – С. 212-213.
4. Сватко Ю. И. Мир имени: явленность смысла (Ещё одна попытка осмысления философии имени) / Ю. И. Сватко // Руденко Д. И., Сватко Ю. И. Философия имени: в поисках новых пространств. – Харьков: Око, 1993. – С. 3-68.
5. Топорова Т. В. Культура в “зеркале языка”: Древнегерманские двучленные имена собственные / Татьяна Владимировна Топорова. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 253 с.
6. Шервуд Е. А. От англосаксов к англичанам (к проблеме формирования английского народа) / Евгения Андреевна Шервуд. – М.: Наука, 1988. – 237 с.
7. Широкова Н. С. Мифы кельтских народов / Надежда Сергеевна Широкова. – М.: Астрель: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 431 с.
8. Szücs G. “Nationalität” und “Nationalbewusstsein” im Mittelalter // Acta Historica. – 1972. – Vol. XVIII. – № 3-4. – S. 251-273.

Довідники

9. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имён / Анатолий Иванович Рыбакин. – М.: Русский язык, 1989. – 222 с.

10. Cirlot J. A Dictionary of Symbols. – London: Routledge & Kegan, 1973. – 419 p.
11. Hanks P., Hodges F. A Dictionary of First Names. – Oxford & New York: Oxford University Press, 1996. – 444 p.
12. Kenyon J.P. The Wordsworth Dictionary of British History. – Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd., 1996. – 416 p.
13. McLeod I. L., Freedman T. The Wordsworth Dictionary of First Names. – Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd., 1995. – 232 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

14. Walker L. My Lady's Deception. – New York: Zebra Books, 1990. – 256 p.